

ЩО В ІМЕНІ ТВОЇМ, АЛЧЕВСЬК?

Заслуги окремих особистостей перед суспільством відзначаються в різний спосіб: високими нагородами й гучними званнями лауреатів премії, помпезними пам'ятниками на площах і меморіальними музеями тощо. Та, на нашу думку, чи не найвища відзнака пам'яті видатної людини – це коли вдячні нащадки називають її ім'ям своє місто. Притому – без «вказівки згори», а керуючись власним поривом і переконанням. З-поміж уродженців нашого обласного центру єдиний сумчанин удостоївся такої виняткової честі. Про нього наша сьогоднішня розповідь.

...Дорого б заплатила царська охрнка, аби дізналася про зміст розмов, що точилися січневими вечорами 1900 року в Харкові, по вулиці Сумській, будинок 31. Аби знати і результат тих розмов – так звану «Раду чотирьох», до якої ввійшли лідери тогочасного українського визвольного руху Дмитро Антонович, Боніфат Камінський, Левко Мацієвич та Михайло Русов; 29 січня вони заснували Революційну Українську Партію (РУП) – це була перша українська політична партія, котра відверто і чітко поставила собі кінцеву мету: самостійну Україну. Уже за три роки існування РУП виросла у велику громадську силу.

Той будинок належав уродженцеві Сум – одній з найбагатших постатей Харкова, банкірові і промисловцю Олексію Алчевському. Алчевський – це прізвище було згадуване дослідниками і в попередні десятиріччя. Хоч і знехотя, мов крізь зуби, та говорилося, що була

М. Римського-Корсакова, Андрія з «Тараса Бульби» М. Лисенка, за що його названо «Королем тенорів».

Та зовсім обходили мовчанкою главу унікальної сім'ї – Олексія Кириловича, який главою був не лише за батьківським статусом, він, по суті, був ідейним натхненником добрих справ дружини та дітей. І не лише їх.

Народився О. Алчевський 1835 року в Сумах, у родині дрібного купця. Кирило Алчевський мав бакалійну крамничку і впродовж багатьох років виконував обов'язки титара Покровської церкви. Олексій тут же в Сумах закінчив двокласну церковно-приходську школу. Більше ніяких навчальних закладів не закінчував, але все життя посилено займався самоосвітою. Батько заохотив Олексія до купецького ремесла. У хлопця рано пробудився хист до підприємництва. Бути б Алчевському-молодшому з часом «акуюлю» серед класу капіталістів, що

Ромнами), професор університету Михайло Косач (брат Лесі Українки) і письменник Гнат Хоткевич (пізніше емігрант); майбутній співець революції 1905 року, наш земляк Олександр Олесь (лишив у «автобіографії» дуже вдячні рядки про дід Алчевських) і видатний український історик Олександра Єфименко. Але дід Алчевських був не лише таким собі культурно-мистецьким салоном, дід Алчевських був своєрідною штаб-квартирою підпільного національно-визвольного руху.

О. Алчевський – як писали про нього сучасні йому газети – був «крупний представник підземно-революцій-

Олексій Алчевський

письменник і вчений Борис Грінченко разом з дружиною – письменницею Марією Загірною. (Нагадаємо: свого часу це подружжя вчителювало під Сумами). Школа була не лише осередком українського шкільництва на Донеччині.

Іван Алчевський

згадувалися і її шестеро дітей, що присвятили себе теж українській культурі, з-поміж них видатна поетеса Христя Алчевська – молодша, оперний співак світової слави Іван Алчевський.

Щойно відзначили 125 років від дня народження видатної української поетеси, перекладача, педагога і публіциста Христі Алчевської – молодшої, випускниці Сорбонни, авторки поетичних збірок «Туга за сонцем», «Вишневий цвіт», «Я тоскую по сонцю» та ін., драматичних поем, прозових творів, критичних розвідок про українських письменників і діячів культури, зокрема про Ольгу Кобилянську, Івана Франка, Олександра Олеся, Гната Хоткевича, Бориса Грінченка, з котрими їїєднала глибока особиста дружба і творча співпраця.

Міжнародної слави досяг і молодший син – Іван Алчевський, котрий у кращих оперних театрах Європи блискуче виконав тенорові партії у «Фаусті» та «Ромео і Джульєтти» Ш. Гуно, «Кармен» і «Шукачах перлів» Ж. Бізе, «Гугенотях» Дж. Мейєрбера, «Золотому півнику»

1861 року, який не та обставина, що в рідних Сумах він ще отримав й інший поштовх: любові до поневоленого рідного народу. Під батьковою рукою Олексій здобув перші ази торговельного ремесла, і наприкінці 50-х років вирішив почати власну справу. Їде до Харкова, засновує невеличку чайну крамницю. Бізнес молодого підприємця розвивався блискуче. Та швидко виявилось, що це аж ніяк не головне для 22-річного промисловця. На початку 60-х він організовує й очолює філію «Громади», всеукраїнської просвітницької організації, та вже 1863 року міністр внутрішніх справ Валуєв наказав цензурі не дозволити до друку українських книг та видань. Члени «Громади» перейшли на конспіративне становище. О. Алчевський – теж.

Для стороннього ока він – усе той же успішний промисловець. У 1868-ому, маючи 33 роки, засновує в Харкові торговий банк, ще через три роки – земельний. Останній має широку мережу агентів і в інших містах. У Сумах, наприклад, його представляв молодий брат Олексія Кириловича – Микола. О. Алчевського обирають головою Харківського біржового комітету. На Донбасі починається розвиток гірничої справи, і Олексій Кирилович, зорієнтувавшись, засновує там Донецько-Юр'ївське сталеплавильне підприємство, тут виростає ціле місто, яке на честь засновника називають Алчевськом. Створює О. Алчевський і гірничо-промислове товариство. І за порівняно короткий строк капітал сина сумського титара вже становив 12 мільйонів карбованців.

Та він і після розгрому «Громади» аж ніяк не став таким собі «домашнім» патріотом. Свій будинок свідомо надає для зібрання культурних українських сил Харкова, й не лише його. До помешкання одного з найбагатших людей імперії не так-то легко було проникнути шпигам чи звирватися охоранці. І тому тут цілком вільно почували себе Пантелеймон Куліш і видатний український мовознавець Олександр Потебня (народився під

омерці радник», тобто досяг усіх висот як на молодий тоді ще в Росії клас

Христя Алчевська

капіталістів. Але це був капіталіст національно свідомий, котрий не відмовився від своїх коренів, як це сталося з багатьма його ровесниками-буржуа: свої особисті статки він намагався обернути на користь народу. Дбав про відкриття для народу шкіл і просвітніх закладів (між іншим, перша в Сумах публічна бібліотека з'явилася завдяки його фінансовому сприянню), лікарень. Про один з таких заходів промисловця-патріота скажемо ширше. На Донбасі, в селі Олексіївка, що на річці Білій, у мальовничому саду стояв дачний будинок Алчевських. Для дітей тутешніх робітників і селян Алчевські збудували добротне приміщення в звіскою «Народна школа» – чудову, простору кам'яницю. Хоча те й заборонялося законом, навчання у школі велося українською мовою. За це Х. Алчевську навіть притягали до суду, та родина найняла одного з найвідоміших у Європі адвокатів – поляка Спасотича, і процес припинили. У школі Алчевських тривалий час (від 1887 по 1894 рік) учителював видатний український

русифікаторській політиці царизму в середовищі шахтарів.

Чи ж був мільйонер О. Алчевський тим експлуататором, хижакком, людиноненависником, якими ще недавно нам малювали усіх без винятку представників його класу. У спогадах правнука Олексія Кириловича, доктора наук Ф. Бекетова, читаємо: «У стосунках Олексія Кириловича і робітників, що працювали на його заводах класової ненависті не було. Між ними існували взаєморозуміння і взаємна повага.» Сумніватися в цьому свідченні, як і в десятках ідентичних, не доводиться. Алчевський цю істину підтвердив своєю смертю – вона сталася не в останню чергу через його людяність, виняткову чесність і порядність. Коли на початку минулого століття Росію сколихнула економічна криза О. Алчевський постав перед дилемою: або визискувати робітників, або ж – збанкрутувати. Першого він не міг допустити. Поїхав до царя, добиватися кредиту. Комусь би «милостивий государ» не відмовив, йшлося про справу, вигідну державі. Але затятому «мазенинцю!» Через свого міністра Вітте передав: «Ні!». Там же, у Петербурзі, Алчевський від безвиході кинувся під поїзд, йому відрізало ноги, він помер.

Поховали О. Алчевського в Харкові, на могилі поставили пам'ятник. У перші ж роки Радянської влади надгробок було знесено. А потім сплюндровано, знищено і могилу. Узялися й за місто його імені: Алчевськ перейменували у Ворошиловськ, потім на Комунарськ. Та навіть у тамтешньому зрусифікованому краї жила в пам'яті людей світла згадка про людину, яка так багато зробила доброго для шахтарів. І 1 грудня 1991 року, голосуючи на референдумі за вільну Україну, гірники водночас проголосували і за повернення місту ім'я його засновника. Є на географічній мапі місто Алчевська, єдине місто у світі, назване ім'ям уродженця Сум. А в його рідному місті – навіть невеличкого провулка його імені... Справді бо: немає власного пророка на Батьківщині!

Григорій ХВОСТЕНКО,
краснавець